

Δημήτρης Πετσετίδης - Καθηγητής Παπαδιαμάντης

Πηγή: Έφημ. Έλευθεροτυπία, Βιβλιοθήκη, Σάββατο 2 Ιουλίου 2011

Επιμέλεια αφιερώματος «τὸ ἄγγιγμα τοῦ Σκιαθίτη»: Μισέλ Φάις

Τὰ 160 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Ἀλέξανδρου Ἐμμανουήλ Παπαδιαμάντη καὶ τὰ 100 χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀφορμὴ γιὰ νὰ ξαναθυμηθοῦμε τοὺς ἡδεῖς γρίφους τῆς γραφῆς του.

Ἡ νέα στήλη «Τὸ ἄγγιγμα τοῦ Σκιαθίτη» ἀπευθύνθηκε σὲ 25 δημιουργοὺς μιᾶς μεγάλης ἐκφραστικῆς βεντάλιας (πεζογράφους, ποιητές, δοκιμιογράφους, ἐπιμελητές, μεταφραστές, ἠθοποιούς, σκηνοθέτες θεάτρου καὶ κινηματογράφου, μουσικούς, εἰκαστικούς, ἀρχιτέκτονες κ.λπ.) ζητώντας τους τὸ ἄγγιγμα τοῦ οἰκεία ἀπόμακρου Σκιαθίτη στὸ ἔργο τους, στὴ μνήμη τους, στὴν ἀπλὴ καθημερινότητα.

Ἔτσι, συγκεντρώσαμε κείμενα, πέραν τῶν ἀγιογραφικῶν ἢ ἀντι-ἀγιογραφικῶν προσλήψεων τοῦ Παπαδιαμάντη· κείμενα ποὺ ἀντανακλοῦν τὸ πρόσωπο καὶ τὴ φωνή, δηλαδή τὴ ζωντανή παρουσία τοῦ σπουδαίου εὐρωπαϊοῦ διηγηματογράφου, μέσα ἀπὸ ἐκμυστηρευμένες στιγμὲς τους στὸ μυθικὸ παπαδιαμαντικὸ σύμπαν· κείμενα-ψηφίδες μιᾶς ἀναγνωστικῆς κοινότητας, μιᾶς ἀναγνωστικῆς παραμυθίας, μιᾶς ἀναγνωστικῆς ἀναδημιουργίας.

Εἶναι κάτι φορὲς ποὺ μὲ πιάνει δυσθυμία ὅταν κάποιος νεόκοπος πεζογράφος ἐρωτῶμενος ἀπαντᾷ ὅτι δάσκαλός του στὴν εὐγενικὴ ἐνασχόληση μὲ τὴ διηγηματογραφία ὑπῆρξε ὁ Παπαδιαμάντης. Καὶ ἂν ἐπρόκειτο γιὰ εὐάριθμο πλῆθος περιπτώσεων θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ προσπεράσει τὸ θέμα, φοβᾶμαι ὅμως ὅτι πρόκειται περὶ θεσμοθετημένου κανόνος. Δάσκαλος τῶν πάντων ὁ Παπαδιαμάντης, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Βιζυνοῦ.

Ἄτυχῶς ἐγὼ δὲν εἶχα τὴν εὐτυχία στὰ πρῶτα μου διαβάσματα νὰ ἀπολαύσω τὴ γοητεία τῆς γραφῆς τοῦ Παπαδιαμάντη. Θυμᾶμαι ἓνα διήγημά του, ἐν διασκευῇ, σὲ ἓνα παιδικὸ περιοδικὸ στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '50: Τὸ σπῆτι τῆς κοκκώνας, τότε ποὺ στὴν ἐπαρχιακὴ πόλη ὅπου ζοῦσα ἡ λέξη «κοκόννα» ἄλλη σημασία εἶχε στὴν ντοπιολαλιὰ τῆς παιδικῆς μου παρέας.

Ἔτσι, ἀφοῦ οἱ δάσκαλοί μας εἶναι τὰ διαβάσματα, δὲν βρέθηκαν στὸν δρόμο μου, στὰ χρόνια ἐκεῖνα ποὺ ἄρχισα νὰ διαβάζω μὲ πάθος λογοτεχνικὰ κείμενα, οὔτε τὰ γραφτὰ τοῦ Παπαδιαμάντη οὔτε ἄλλα κείμενα ποὺ ἐκθείαζαν τὴ μαγεία τους.

Διάβαζα Ἀμερικανούς, Νοτιοαμερικανούς, Ρώσους, Ἄγγλους, Γάλλους,

Πορτογάλους, σύγχρονους Έλληνες και μόνο στον εκ Σκιάθου δέν είχα έπιμελώς μαθητεύσει.

Για πρώτη φορά ένιωσα τή γοητεία του Παπαδιαμάντη, έφηβος ών, όταν διάβασα τὸ Ὀνειρο στο κύμα. Ἦμην μικρὸν παιδόπουλον εἰς τὴν Σπάρτην, και δέν ἤξευρα ἀκόμη γράμμα.

Και μετὰ ἐκεῖνον τὸν καταϊγισμό ἀπὸ τῆς πλήρης ἐρωτικῆς ἐξάψεως περιγραφῆς τῶν μελῶν τῆς ὠραίας λουομένης, ἔμενα πάντα με τὴν ἀπορία διαβάζοντας τὴν ἀκροτελεύτια φράση: «Εἶχα μείνει χάσκων, ἐν ἐκστάσει, και δέν ἐσκεπτόμην πλέον τὰ ἐπίγεια», ἐνῶ ἐγὼ μᾶλλον ἐν ἐκ-στύσει εὕρισκόμουν.

Δέν ξέρω ἂν τὸ Ὀνειρο στο κύμα εἶναι τὸ καλύτερο ἢ ὄχι διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη, ἐγὼ πάντως τὸ θεωρῶ κορυφαῖο, και ὁ ἀπόηχος τῆς γοητείας του με συνοδεύει ἔκτοτε μιὰ ζωή.

Ἦστερα ἦρθε ἡ Φόνισσα, με τὸ δραματικὸ τέλος τῆς νὰ πληρώνει τὰ ἐπιχείρια τῆς φριχτῆς πράξης τῆς. Και νέος ἀκόμη, τότε, συλλογιζόμουν και ἔβγαζα ὀδυνηρὰ συμπεράσματα, όταν εὐρέως διεδίδετο, στὴν περιοχὴ ὅπου ἔτυχε νὰ ζῶ, ὅτι ἀμνηστευθεῖς διὰ βουλευμάτων δολοφόνος μετῆρχετο ἀνάλογες πρὸς τὴ «Φόνισσα» πρακτικές.

Σήμερα διαβάζω με πάθος τὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη. Δέν με ἐνδιαφέρουν οἱ ἐναντίες κριτικές, οὔτε τὰ περὶ τῆς γλώσσης του, οὔτε ἂν αὐτοβιογραφεῖται.

Γιατὶ, ὕστερα ἀπὸ χρόνια μελέτης και δοκιμῶν, κατέληξα στο συμπέρασμα ὅτι ὅλοι ἀνεξαιρέτως ὅσοι γράφουν λογοτεχνικὰ κείμενα, δέν κάνουν ἄλλο τι ἀπὸ τὸ νὰ αὐτοβιογραφοῦνται. Μιλώντας για τὸν πραγματικὸ ἑαυτὸν τους ἢ για ἕνα σωρὸ ἄλλους φανταστικὸς ἑαυτοὺς πὺ κουβαλοῦν μαζί τους.

Ὅμως ἐκεῖνο πὺ δίνει ὁμορφιὰ και ἐξυψώνει τὸν ἀναγνώστη ἐνὸς διηγήματος δέν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ θέματος, ἀπὸ τὴν τεχνική. Και με τὴν ἐκπληκτικὰ εὐρηματικὴ τεχνική του ὁ Παπαδιαμάντης, πράγμα πὺ ἔχει ἐπισημάνει στο θαυμάσιο βιβλίο τοῦ ἐπὶ πτίλων αὔρας νυκτερινῆς ὁ Ἡ. Χ. Παπαδημητρακόπουλος, ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὴν ἀπλὴ ἠθογραφικὴ περιγραφή και τὴν ἀνευρη ἐξιστόρηση τοῦ βιώματος.

Τὰ δύο ὀρφανὰ κρύωναν, και πῶς νὰ μὴ θυμᾶμαι τὸ κρὺο τῆς ἄγριες χειμωνιάτικες νύχτες στὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς, πὺ σημάδεψαν τὴ μετέπειτα ζωὴ μας, και ἡ Σταχομαζώχτρα... «τοῖς εἶπε νὰ φυσήσωσιν ὑποκάτω τοῦ σκεπᾶσματος των διὰ νὰ ζεσταθοῦν».

Κάπου τυχαίνει νὰ συμπλέουν οἱ ζωές μας με τὸν Παπαδιαμάντη. Ἀπὸ τὴ

μικρή ἀσήμαντη ἐπαρχιακὴ πόλη, μὲ παραθεριστικὰ διαλείμματα στὸ χωριὸ τῆς μητέρας μου, στὴν Ἀθήνα, μὲ δύσκολα φοιτητικὰ χρόνια. Σὲ ὑπόγεια διαμερίσματα, συγκάτοικος μὲ ἄλλους ταλαίπωρους ἐπαρχιώτες φοιτητές. Καὶ ἐπιστολές, γράμματα γιὰ αἰτήσεις πρὸς κάλυψη ἑνὸς πλήθους ἀναγκῶν.

Γιὰ τὴ γοητεία τῆς γραφῆς του καὶ γιὰ τὴν ἀπόλαυση τῶν κειμένων του δὲν βρίσκω τί θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ περισσότερο ἀπὸ τὴν παρακάτω σημείωση τοῦ Ἑλύτη:

«Τ' ἀμπέλια καὶ τὰ κύματα, οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ πλεύμενα ποῦ ἀνλακώνουν νύχτα-μέρα τὶς ἱστορίες του δὲν χρησιμεύουν σὰν ἀπλὸ φόντο στοὺς ἥρωές του. Εἶναι τὰ συγκεκριμένα ἀνάλογά των αἰσθημάτων του, μετέχουν στὴ διαδραμάτιση καὶ, σὲ ἔσχατη ἀνάγκη, ἐμφανίζονται σὰν φορεῖς ἠθικῶν ἀξιῶν. Ἀκριβῶς ὅπως οἱ γέροντες κι οἱ γερόντισσες, οἱ καπετάνιοι κι οἱ ψαράδες, οἱ κοπέλες καὶ τὰ παιδιά, γίνονται κι ἐκεῖνα στὰ χέρια του ἄλλες τόσες καθαρὲς μονάδες, ποῦ ἀστράφτουν σὰν ἀσημένια κέρματα καὶ βγάζουν, ἐὰν τὰ χτυπήσεις, τὸν ἴδιο καθαρὸ ἦχο μὲ τὶς ἀνθρώπινες ψυχές».

Ἔτσι, μπορεῖ νὰ μὴν ὑπῆρξε ὁ Παπαδιαμάντης δάσκαλός μου στὰ πρῶτα πεζογραφικά μου γυμνάσματα, ὑπῆρξε ὅμως καθηγητὴς εἰς τὴ διὰ βίου μάθηση.